

A New York-i „anti-Hollywood”

Három évvel ezelőtt vagy tíz fiatal rendező néhány színésszel, kritikussal és forgalmazóval együtt kiáltványban meghirdette az »Új Amerikai Filmművészet«-et. A nemhivatásos, »független« filmesek mozgalmá a »New York árnyai«-val indult, és korszaknyitást ígért az amerikai filmművészetben. Ma már megállapítható, hogy a filmrendezők bátorsága és friss látásmódja ellenére a mozgalom inkább kísér-

A szerző, a fiatal, haladó irodalmi szerkesztő és filmkritikus a PA'LANTE című időszakos irodalmi folyóirat az év végén megjelent magyar számát szerkeszti; 1962 őszén Budapesten járt.

leti jellegű, mint kiforrott teljesítményeket nyújtott.

Az új amerikai filmművészet legfőbb jellegzetessége; az életszerűség és a mesterkéletlenség. Legtöbbnyire teljesen gyakorlatlan fiatal emberek ráirányítják tizenhat milliméteres kamerájukat olyan jelenségekre, melyeket a hivatásos rendezők észre sem vesznek. Szemük szüntelenül nyitva van minden olyan dolog számára, amit a divat és pénz még nem járattott le; a szokatlant, a bizarrt, még az obszcént is lefényképezik. A mai amerikai társadalommal való elégedetlenségük olyan filmek alkotására

készíteti őket, melyek nemegyszer igen nyersen, maró gúnnyal, karikatúraszzerűen bírálják — mint például John Mekas filmje, a »Guns of the trees« (A fák puskái). Ezek a művészek fiatalok és túlnyomórészt szegények; az egyszerű emberek között laknak, étkeznek, alszanak, dolgoznak, nem pedig Hollywood sohasem-volt országában.

Ha az emberek New Yorkra gondolnak, a csillogó felhőkarcolók hosszú sora jelenik meg előttük; pedig az is New York, ami ezeknek a többszomszédságában nyúlik el: a portoricóiak, olaszok, románok, lengye-

Gregory Markopoulus: »Kétszeres ember«

Jelenet Shirley Clarke filmjéből

lek, görögök negyedei és Harlem nyüzsgő utcái. Erre kell gondolnunk, ha meg akarjuk érteni, miért éppen New York volt ennek a mozgalomnak a bölcsője. Ez persze nem azt jelenti, hogy ahány olcsó önköltségű »independent« film készül Manhattanben, az minél ehhez a filmiskolához tartozik. Itt van például a »Greenwich village story« (Greenwichfalvi történet) című új kotyvalék, mely Bohémiában játszódik ugyan, de a rendező gondolatvilága maga a csappentett Hollywood.

Vannak olyan jelenségek is, melyek arra mutatnak, hogy az »Új Amerikai Filmművészet« nem egyszerűen »műkedvelő« művészi tevékenység. Először is, tudatosan és szándékoltan megtagadják a »professzionizmus« üres rutinját (ámbrár a »hivatásosság«-ot anyagi indokok is lehetetlenné teszik: a fiatal filmrendezők képtelenek arra, hogy magasan díjazott szakmunkát vegyenek igénybe). Másodsor, az alkotók egyáltalán nem névtelenek: mindenik filmen rajta van rendezőjének a neve. Harmadsor, a filmek nem minélig eredeti stílusúak. Egy részük más rendezők erőhatása alatt készül. Így Godard »A bout de souffle«-ja (Kifulladás) kezdettől fogva nagy befolyással volt a fiatal filmművészek vágási és fényképezési technikájára.

Végül az új amerikai

filmművészet azért sem teljesen »amatőrfilmzés«, mert részben máris intézményesítették.

1962-ben egy Rendező-Szövetkezet létesült, amely a filmeket maga forgalmazza és az egész jövedelmet a filmművészeknek juttatja. Már kezdetben »salon de refusée«-ként, »minőségi« szervezatként indult és mind válogatósabbá vált. Vezéreynisége Jonas Mekas filmkritikus, rendező, a Film Culture szerkesztője és az ügy legfőbb védelmezője. Folyóirata újabban pénzügyi támogatást s így reprezentatívabb külsőt is kapott. Fivérének, Adolf Mekasnak filmje, a »Hallelujah the hills« (Alellúja, dombok!) sikert aratott az 1963-as cannesi filmfesztiválon. Első New York-i vetítése egy elegáns belvárosi filmszínházban történt, ahol a közönség soraiiban több nyakkendőt lehetett látni, mint szakállt és egyetlen piszzenés sem hallatszott. Ezt bizony aligha lehet »alvilági film«-nek nevez-

ni, ahogyan általában emlegetni szokták az Új Amerikai Filmművészetet.

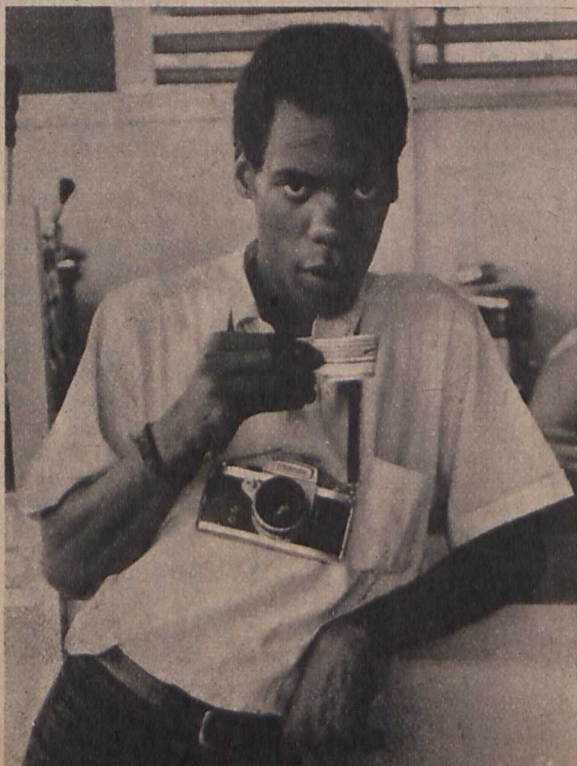
A két legeredetibb tehetség, Jack Smith és Leory (Mc)Lucas az elmúlt évben tűnt fel. Jack Smith legutóbbi igen tehetséges, de legalább annyira furcsa filmje, mely nőnek öltözött férfiak eszeveszett mulatozásáról szól, nem ad világos képet arról, hogy hirdeti-e vagy gúnyolja a homoszekszualitást. Leory (Mc)Lucas ezzel szemben komoly, fiatal néger filmes, aki első filmjét, »Dulce domingo dulce« (Édes vasárnap, édes) címmel Kubában készítette: rövid dokumentumfilm, mely a hét végén társadalmi munkában cukornádat vágó önkéntes munkásokról szól. (Mc)Lucas ezt a látszólag »propagandisztikus«, száraz témát lüktető élettel töltötte meg. A himbálózó testek képe, a felemelkedő és lehulló karok, amint a nádat a teherkocsikra dobják,

Robert Hogan és Melinda Plank, a »Greenwichfalvi történet«-ben

majd később, amint er-
nyedten leesnek, végül
ismét fölemelkednek,
most már üdvözlésre,
varázslatos egységbe ol-
vadnak a vágás ritmu-
sával és az eleven ze-
nyével. Az egész »Dulce
domingo dulce« olyan,
mintha énekelne. Ragyo-
gó film, nem kétséges,
hogyan szűszépet

Jeroma Hill »A homokvár«
címlő filmjének egyik jele-
nete

tud adni mindennek,
amit csinál.

Hollywood általában
párbeszédekkel és
»hangsúlyozó« közelek-
kel igyekszik adagolni
az emberi érzéseket. Ez-
zel szemben a New
York-i mozgalom rendez-
zőinek és operatőrjeinek
többsége az eleven élet
arculatára koncentrál,
ezt tekinti az indulato-
kat és érzelmeket keltő,
szuggesztív képek forrá-
sának. Ezek a fiatalok
úgy érzik, minél keve-
sebb a beszéd, annál

Leroy McClucas rendező és
operatőr

»A hideg világ« egyik jelenete

jobb. Persze, ez biztosabb is, mivel közülük kevesen tudnak hivatásos színészeket szerezni (a kisebb-nagyobb szerepeket rendszerint jó ba-

rátok vállalják). Teljesen párbeszéd nélkül egyetlen normál-hosszúságú film készült: Ron Rice »The flower thief«-je. (A virágtolvaj.) Kép-

szegénysége azonban fel-tűnő, s ezt a főszereplő Taylor Mead ragyogó, az ifjú Chaplinre emlékeztető játéka sem tudja el-lensúlyozni.

Jelenet a »Greenwichfalvi történet«-ből

Smtih, McLucas és Rice valamennyien költői lelkületű kezdők, még nem érett művészek. De vajon mi történt az 1960-as ígéretes nevekkel, azokkal, kiknek azóta volt idejük, hogy művészi értelemben felnőjenek? A legérdekesebb és legteljesebb minden bizonnyal Robert Frank pályája. Első filmje — Alfred Leslie-vel készítette — a »Pull my Daisy« volt, kis remekmű, amely Amerika »beatnik« költőinek világát tárja fel. Ezután áttért az epikára és Howard Schulmannal megfilmesítette Isaac Babelnek, a szovjet írónak »The sin of Jesus« (Jézus bűne) című elbeszélését. A »Jézus bűne« komor szépségű képekkel fejezi ki mondanivalóját. Luchino Visconti »nagy filmnek« nevezte annak ellenére, hogy néhány fantasztikus jele-
nete zavaróan amatőrnek hat. Frank saját néma vízióinak nyelvén beszél, s nem támaszkodik eléggé a színészekre. Legújabb filmje, melyet a hivatásos filmkritika reményteljesként üdvözölt, meglepetést és csalódást keltett: az »Okay end here« (a cím a rádióadás végét jelző formula csupán) rutinos kommersz film. Ha tovább akar lépni, meg kell találnia a maga megfelelő forgatókönyvíróját.

Jonas Mekas alkotói pályáját normálfilmmel kezdte. A »Guns of the trees« (A fák puskái) zavaros, nemegyszer mesterkelt film, sok hibával — a rendező szíve mégis annyira helyén van, az amerikai társadalmat

sújtó bírálata olyan találó, hogy a film figyelmet érdemel. Igen jó érzékkel főszerepet adott két tehetséges négernek: Ben Carruthersnek (a »New York árnyai«-ból) és Angus Speare Juillard színésznek. Adolf Mekas »Hallelujah the hills«-e (Allelúja, dombok) éppen ellenkezőleg, egyáltalán nem akar sokat markolni. A sztori Janesi és Juliska paródiájával kezdődik, majd komikum-sorozattá válik, melynek humora elég széles skálájú: elmélyült filmszatóráktól (Truffaut, Antonioni, japán szamuráj-filmek) a nyers és nyílt gúnyolódásig terjed.

John Cassavetes, a színészből lett rendező (aki a »New York árnyai«-t készítette), két új filmjének (»Two late blues« és a »Child is Waiting«) egyikében sem találjuk meg az első mű egységét és arányosságát. Shirley Clarke a »The connection«-t, melynek alapjául Jack Galbertnek a gyógyszermaniákusokról szóló darabja szolgált, a »The cool World«-del (A hideg világ) folytatta, melyet Warren Millernek a harlemi fiatalok-ról szóló regényéből készített. Ezt a munkát még nem mutatták be a kritikusoknak. Egy dokumentumfilm is említést érdemel, a »Point of Order«, melyet az egykori forgalmazó, Haile di Antonio alkotott Daniel Talbort kritikussal együtt, akik mindketten aláírták az Új Amerikai Filmművészet 1960-as kiáltványát. A film a legújabbkori amerikai

történelem egyik legszégyenletesebb fejezetéről, McCarthy szenátor tevékenységéről szól.

Ezúttal nem beszéltem az úgynevezett »kísérletek«-ről, mert ezeknek története több évtizedre nyúlik vissza és hagyományaik inkább gyökereznek a »hivatásos művészet«-ben. Így például a »Twice a Man« (Kétszeres ember) — Gregory Markopoulos legújabb filmje. A film egy szép ifjúnak és orvosnő-szeretőjének története. Markopoulos igen sűrűn alkalmazza az aláfényképezést: a vásznon, mintegy villanásszerűen átfut egy kép, de úgy, hogy a szem azért felfogja; a képek mind sűrűben ismétlődnek, hogy egyetlen folyamba, a lelkiismeret, az emlékezet, a költői reagálás áramába egyesüljenek. Markopoulosnál a technika a film tartalmát támasztja alá és így sohasem hat mesterkéltnak; gyors vágástechnikája nem öncélú.

Az amerikai nemhivatásos filmet nem egyszer ismerik el művészek, de nem tartják jövedelmezőnek. Sebj: ennek a filmművészetnek a hatása rejtett, szemmel nehezen látható utakon-módokon mégis érvényesül. Ez alatt azonban maguknak az alkotóknak is fejlődniük kell, tágitaniuk kell gondolatköörüket, és el kell mélyíteniük eszméiségüket, ha folytatni akarják harcukat eredetileg kitűzött céljaik eléréseért.